Dublikat

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
SAMARQAND DAVLAT UNIVERSITETI

Ro'yxatga olindi:
№
2021- yil "__" ________

"TASDIQLAYMAN"
SamDU rektori:
________ R.I.Xalmuradov
2021 - yil "__" ________

HOZIRGI O'ZBEK TILI
FAN DASTURI

Bilim sohasi:	200000 – Gumanitar soha
Ta'lim sohasi:	230000 - Gumanitar fanlar
Ta'lim yo'nalishi:	60230100 – Filologiya va tillarni o'qitish: o'zbek tili

Fan/modul kodi *HO'TM 10023*		**O'quv yili** 2021-2022; 2022-2023; 2023-2024	**Semestr** 2-3-4-5-6	**ECTS – Kreditlar** 23	
Fan/modul turi Majburiy		**Ta'lim tili** O'zbek		**Haftadagi dars soatlari** 4	
1.	**Fan nomi**	**Auditoriya mashg'ulotlari (soat)**		**Mustaqil ta'lim (soat)**	**Jami soat**
	Hozirgi o'zbek tili	316		374	690

Fan dasturi SamDU o'zbek tilshunosligi kafedrasining 2021-yil __________dagi _____-son yig'ilishida muhokamadan o'tgan va fakultet kengashida muhokama qilish uchun tavsiya etilgan.

Kafedra mudiri: Mahmadiyev Sh.S.

Fan dasturi Filologiya fakulteti o'quv-uslubiy kengashida muhokama etilgan va foydalanishga tavsiya qilingan (2021-yil _________dagi __-sonli bayonnoma)

Fakultet o'quv-uslubiy kengash raisi: dots.Mahmadiyev Sh.

Fan dasturi Filologiya fakulteti ilmiy kengashida muhokama etilgan va foydalanishga tavsiya qilingan (2021-yil _________dagi ___-sonli bayonnoma)

Fakultet ilmiy Kengash raisi: prof.Pardayev A.

Kelishildi:
SamDU o'quv ishlari bo'yicha prorektor: prof.Soleyev A.

2.

I. Fanning mazmuni

«Hozirgi o‘zbek tili» fanini o‘qitishdan maqsad DTS asosida bo‘lg‘usi filologlarga o‘zbek tilining fonetik qurilishi, fonetik qonuniyatlari, lug‘at tarkibi, leksik-semantik guruhlari, lug‘atchilik masalasi, morfemik qurilishi, so‘z yasalishi tizimi, so‘z turkumlari, sintaktik qurilishi (so‘z birikmasi, sodda gap, qo‘shma gap va matn sintaksisi) muammolari yuzasidan izchil ilmiy–nazariy ma’lumot berishdan, immanent imkoniyat sifatida ularning ongida joylashgan ifoda vositalarini yetkazishdan iborat.

Talabalarda “Hozirgi o‘zbek tili”ning vujudga kelishi va rivojlanishi bo‘yicha bilimlarni shakllantirish va mustahkamlash; talabalarda hozirgi o‘zbek tili bo‘yicha boshlang‘ich bilimlarni shakllantirish; o‘zbek tilining fonetik qurilishi, fonetik qonuniyatlari, lug‘at tarkibi, leksik-semantik guruhlari, lug‘atchilik masalasi haqida bilim berishdan iborat.

II. Asosiy nazariy qism (ma’ruza mashg‘ulotlari)

II.I. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:

1-mavzu: Kirish. O‘zbek tili va tilshunosligi taraqqiyoti.

O‘zbek tili va uning tarixi, o‘zbek tilshunosligi taraqqiyoti, qadimgi turkiy tilshunoslik, eski turkiy tilshunoslik, formal o‘zbek tilshunosligi, substansial o‘zbek tilshunosligi.

2-mavzu: O‘zbek xalqining shakllanish va nomlanish tarixidan. O‘zbek tili tarixini davrlashtirish.

O‘zbek xalqining shakllanishi, o‘zbek etnonimi, turkiy xalq, turk so‘zi, sort atamasi, o‘zbek so‘zi, chig‘atoy tili, adabiy til, milliy til, «Qutadg‘u bilig», «Devonu lug‘oti-t- turk», o‘zbek tili tarixi, o‘zbek tili taraqqiyot bosqichlari.

3-mavzu: Til, lison va nutq munosabati. Til sathlari va birliklari.

Ilmiy bilish, grammatik shakl, zohiriy belgi, empirik yondashuv, UMIS va AHVO, WPm, lison, nutq, til, me’yor, fonema, morfema, leksema, qolip, nomema, semema, sema, so‘z, qo‘shimcha kabu birliklar mohiyati, farqli xususiyatlari va o‘zaro munosabati.

4-mavzu: Lisoniy paradigma, lisoniy ziddiyat va uning turlari.

Paradigma, paradigmatik munosabat, pog‘onali munosabat, partonimik munosabat, giponimik munosabat, totonim, giperonim, ziddiyat, a’zo, belgi, bir o‘lchamli ziddiyat, ko‘p o‘lchamli ziddiyat, ajralgan ziddiyat, muntazam (proporsional) ziddiyat, noto‘liq (privativ) ziddiyat, darajali (gradual) ziddiyat, teng qiymatli (ekvipolent) ziddiyat, ikki a’zoli (binar) va ko‘p a’zoli ziddiyat, doimiy va mo‘tadillashgan ziddiyat, tasnif masalalari.

5-mavzu: Fonetika-fonologiya, uning o‘rganish manbayi va yo‘nalishlari.

Fonetika. Nutq tovushlari. Unli va undosh tovushlar. Nutq hosil qilish organlari. Fonologiya. Ziddiyat, variantlashuv. Nutqiy variant, kombinator-pozitsion o‘zgarishlar, singarmonizm, assimilyatsiya, dissimilyatsiya, grafema, morfem variant, morfonema, agglyutinatsiya.

6-mavzu: Grafika. Orfoepiya. Imlo. Grafika, til va yozuvning o‘zaro

munosabati, o'zbek yozuvlari tarixi, imlo, yozuv tamoyillari. Fonetik tamoyil, morfologik tamoyil, tarixiy-an"anaviy yozuv, farqlash tamoyili, shakliy tamoyili.

7-mavzu: Leksikologiya, uning turlari, o'rganish manbayi. Leksema va so'z.

Leksikologiya haqida tushuncha, lesikologiyaning turlari, leksema va so'z, leksemaning ongda paradigmatik va sintagmatik munosabat asosida yashashi, yasama so'zning leksemalashuvi.

8-mavzu: Semasiologiya. Semema va uning tarkibiy qismlari.

Semasiologiya haqida tushuncha, semema, sememaning tarkibiy qismlari, sema turlari, semaning darajasiga ko'ra turlari, semema va nutqiy ma'no.

9-mavzu. Leksemaning ifoda va mazmun tomoni. Polisemantiklik va ko'p ma'nolilik.

Leksemaning ifoda va mazmun tomoni, polisemantiklik, hosila ma'noning yuzaga kelish yo'llari.

10-mavzu: Leksemalararo lisoniy ziddiyatlar va leksik paradigma.

Lisoniy ziddiyatlar va ularning turlari, leksik sathda lisoniy ziddiyatlarning namoyon bo'lishi, leksik paradigma, leksik-semantik munosabatlar va ularning turlari.

11-mavzu: O'zbek tili leksikasining tarixiy taraqqiyoti.

O'zbek tili lug'at tarkibining tarixiy taraqqiyoti, o'z va o'zlashgan qatlam, leksik sathdagi tarixiy o'zgarishlar.

12-mavzu: Qo'llanilishi chegaralanmagan va chegaralangan leksika.

Qo'llanilish doirasi chegaralangan leksika, dialektal leksika, terminologgik leksika, noadabiy leksika, jargon, argo.

13-mavzu: Ifodaviylik va uslubiy xoslanganlik jihatidan jihatdan o'zbek tili leksikasi.

Bo'yoqsiz leksika va uning xususiyatlari, bo'yoqdor leksika, ijobiy bo'yoqdor leksika va salbiy bo'yoqdor leksika, uslubiy xoslanganlik jihatidan o'zbek tili leksikasi, uslubiy betaraf leksika, uslubiy xoslangan leksika.

14-mavzu: O'zbek tilida barqaror birikmalar.

Barqaror birikmalar va ularning turlari, frazeologizmlar, maqol va matallar, hikmatli so'zlar, frazeologiya haqida tushuncha, frazeologizmlar va ularning o'ziga xos xususiyatlari, frazeologizmning semantik strukturasi, frazeologizmlarda semantik munosabat.

15-mavzu: O'zbek leksikografiyasi.

Leksikografiya, lug'atlar va ularning turlari, umumiy ensiklopedik lug'atlar, maxsus ensiklopedik lug'atlar, imlo lug'ati, maxsus filologik lug'atlar, chastotali lug'atlar, o'zbek lug'atshunosligi taraqqiyoti.

3-4-semestr ma'ruza mashg'ulot mavzulari

1-mavzu. Morfemika.

Mazkur mavzuda asosiy e`tibor so`zning morfem tuzilishi, so`z va

morfema, o`zak va negiz, affiksal morfemalarning asosiy xususiyatlari, so`zning morfematik tahliliga qaratiladi. Morfem lug`at to`g`risida ma`lumot beriladi va u bilan ishlash ko`nikmasi shakllantiriladi. Mohiyatan morfema vazifasida qo`llanuvchi so`zlar tahlil etiladi.

2-mavzu.Affikslarning strukturasi.

Affikslar fonetikasi. Affikslarning kelib chiqishi. Prefikslar. Affiksoidlar. Derivatsion sinonimiya. Morfem vositalar. Affikslarda shakl va ma'no munosabati: affiksal omonimiya, affiksal sinonimiya, affiksal polisemiya. So`zning morfem tarkibidagi o`zgarishlar. Soddalanish, morfologik qayta bo`linish. So`zning morfemalarga ajralish chegarasining morfologik jihatdan qayta bo`linishi. So`zlashuv nutqi ta'sirida soddalanish hodisasi. So`zning tovush tarkibidagi fonetik o`zgarishi. Yasama so`zlarning tub so`zga aylanishi.

3-mavzu. Derivatologiya.

Tarixiy va sinxron derivatsiya. So`z yasash qolipi haqida. So'z yasalishi. So'z yasalishida affikslarning o'rni, So'z yasash asoslari. So'z yasalish strukturasi. So'z yasalishida qarindosh so'zlarning bog'liqligi. So'z yasash asoslari. Tub va yasama leksemalar. Qo'shma leksemalar. So'zshaklda leksik ma'no va grammatik ma'no. Yasash asosi, yasovchi affiks. So'z hosil qilish usullari.

4-mavzu. Morfologiya.

Grammatika va uning vazifasi. Morfologiya va sintaksis, ularning o'zaro munosabati. Grammatik qonuniyatlar. Morfologiyaning sintaksisdan farqi. Grammatika va milliylik, milliy mafkura. So`z va tushuncha.

5-mavzu. So'z turkumlari.

Turkumlanish. So'z turkumlari to'g'risida yangicha qarashlar. Mustaqil, oraliq, yordamchi so'z turkumlari. So'zning morfologik belgilari. Leksik va grammatik ma'noga ega bo'lgan so'zlar. Mustaqil so'zlarning gap bo'lagi vazifasida kelishi. Bir so'z turkumi o'rnida boshqa so'z turkumining qo'llanilishi. Mustaqil so'zlarning so'z yasash, shakl hosil qilish, so'z o'zgartirish xususiyatlariga ega bo'lishi. Oraliq va yordamchi so'zlarning mustaqil so'zlardan farqi.

6-mavzu. Fe'l so'z turkumi.

Fe'lning ma'nosi va grammatik belgilari.

7-mavzu. Fe'llarda zamon kategoriyasi.

Fe'lning o'tgan zamon shakllari: aniq o'tgan zamon, uzoq o'tgan zamon, o'tgan zamon davom, o'tgan zamon eshitganlik shakllari; fe'lning hozirgi zamon shakllari; kelasi zamon shakllari; shaxs-son shakllarining bir-biriga ko'chishi. Fe'llarda shakl yasalishi: fe'lning vazifaviy shakllari; fe'lning modal shakllari; harakat nomi; Yordamchi, to'liqsiz fe'l, juft va takroriy fe'llar.

8-mavzu. Ot so'z turkumi.

Otning ma'nosi va grammatik belgilari. Otlarda son va egalik kategoriyalari. Ot turkumida leksema yasash va leksema tuzish. Atoqli va turdosh, konkret va mavhum, yakka va jamlovchi otlar. Son kategoriyasi.

Birlik va ko'plik shakldagi otlar. Morfologik va leksik-semantik usul bilan ko'plikning ifodalanishi. Faqat birlik shakldagi otlar. Otlarda egalik kategoriyasi. Egalik affiksi qo'shilganda so'z tarkibidagi o'zgarishlar. Egalik kategoriyasida qarashlilik, mansublik, ma'lum shaxsga tegishlilik.

9-mavzu. Otlarda kelishik kategoriyasi.

Otlarda shakl yasalishi: sintetik, analitik, juft va takroriy shakllar. Kichraytirish, erkalash, qarashlilik, o'rin belgisi, chegara shakli. Otlarda kelishik kategoriyasi.

10-mavzu. Sifat so'z turkumi. Sifatning ma'nosi va grammatik belgilari. Sifatlarda daraja kategoriyasi: ozaytirma, orttirma daraja. Erkalash shakli. Juft va takroriy shakl. Sifatning otga ko'chishi va otlashuvi. Sifatlarda modal shakl. Substantizatsiya.

11-mavzu. Son.

Sonning ma'nosi va grammatik belgilari. Sonning ma'no jihatdan turlari: miqdor va tartib sonlar. Miqdor sonlarning turlari. Numerativ (hisob) so'zlar. Sonning tuzilish jihatdan turlari. Sonlarning otlashuvi.

12-mavzu. Olmosh.

Olmoshning ma'nosi va grammatik belgilari. Olmoshning boshqa so'z turkumi o'rnida kelishi. Olmoshning turlari. Olmoshning tuzilish jihatdan turlari. Boshqa so'z turkumiga old so'zlarning olmoshga ko'chishi.

13-mavzu. Ravish so'z turkumi.

Ravishning ma'nosi va grammatik belgilari. Ravishning ma`no turlari; ravishlarda shakl yasalishi. Boshqa so'z turkumlarining ravishga ko'chishi. Ravishlarda orttirma va intensiv daraja.

14-mavzu. Ko'makchi. Bog'lovchi. Yuklama.

Ko'makchi haqida tushuncha. Sof ko'makchi va vazifaviy ko'makchi. Bog'lovchi haqida umumiy tushuncha. Teng bog'lovchilar; ergashtiruvchi bog'lovchilar. Boshqa so'z turkumiga oid so'zlarning bog'lovchi vazifasida qo'llanilishi. Yuklamalar haqida umumiy tushuncha. Yuklamalarning turlari.

15-mavzu. Modal. Undov va taqlid so'zlar.

Modallik va modal so'z. Modal so'z va modal ma'noli so'z. Modal so'zlarning ma'no turlari. Modal so'zlarning sintaktik vazifasi. Modal so'zlarning mustaqil va yordamchi so'z turkumlariga munosabati. Modallik va modal so'zlarga yangicha munosabatlar. Undov. Undovlarning ma'noga ko'ra turlari: emotsional undovlar, imperativ undovlar.Taqlidiy so'zlar; tovushga taqlid so'zlar; predmetlar tovushiga taqlid so'zlar; turli hayvon va jonivorlar ovoziga, jonsiz tovushlarga taqlid so'zlar, holat yoli obrazga taqlid so'zlar.

5-6-semestr ma'ruza mashg'ulot mavzulari

1-mavzu: Kirish. Morfologiya va sintaksisning munosabati. Sintaksisning o`rganish sohasi.

Sintaksis haqida umumiy tushuncha. Sintaksis va uning tadqiq manbai. Sintaksisning morfologiya bilan aloqasi. Sintaktik birliklar. Lisoniy sintaktik qolip (LSQ)ning asosiy turlari, uni ajratish usullari. Lug'aviy va sintaktik valentlik.

2-mavzu: Lisoniy sintaktik qolip.

LSQning shakliy tomoni. LSQning mazmuniy tomoni. Valentlik haqida tushuncha. Lug'aviy valentlik. Sintaktik valentlik. Grammatik shakl valentligi. Sintaktik aloqa. Sintaktik aloqa komponentlarining birikish usullari. Tobe aloqa komponentlarining birikish usullari.

3-mavzu: Nutqiy so'z birikmasi (SB) haqida tushuncha.

So'z birikmalari tasnifi. SB va so'z. SB va ibora. SBda hokim va tobe, kengayuvchi va kengaytiruvchi so'z. SBda bog'lanish usuli. SBda bog'lanish omili. Ma'noviy omil. Shakliy omil. Joylashuv omili. Hokim a'zoning ifodalanishiga ko'ra SBning turlari. SBning tuzilishiga ko'ra turlari. SB zanjiri. SB va sintagma.

4-mavzu: So'z birikmasi lisoniy sathda.

SB LSQsini tiklash va uning voqelanishi. LSQni o'qish va yozish qoidalari. Turg'un SB va frazemalarning LSQdagi o'rni.

5-mavzu: Gap haqida umumiy ma'lumot.

Nutqiy gapning belgilari. Gapning shakllanishida leksik omil. Gapning shakllanishida morfologik omil. Gapni shakllantirishda ohangning roli.

6-mavzu: Gapda shakl va mazmun munosabati.

Gap lisoniy sathda. Ifoda maqsadi. Modal ma'nolar. Gap bo'laklarining ifodalanish xususiyatlari. Murakkablashtiruvchi vositalar. Ajratilgan bo'lak. Uyushiq bo'lak.

7-mavzu: Sodda gapning tarkibiy qismlari.

Gap markazi. Gap kengaytiruvchisi. Modal gap kengaytiruvchi. So'z kengaytiruvchilari.

8-mavzu: Gap bo`laklari. Kesimlik kategoriyasi.

Grammatik shakllangan gap. Semantik-funksional shakllangan gap. Mustaqil va nomustaqil kesimlik shakllari. Kesimning W ga ko'ra turlari. Ega haqida umumiy ma'lumot. Egali va egasiz gaplar. Kesimdagi Wga bog'liq holda ega ifodalanishining zarurligi. Yig`iq va yoyiq gaplar.

9-mavzu: Gapning ikkinchi darajali bo`laklari.

To`ldiruvchi va uning ifodalanishi. Vositali va vositasiz to`ldiruvchilar. Aniqlovchi va uning ifodalanishi. Sifatlovchi va qaratqich aniqlovchi. Izohlovchi. Hol va uning ifodalanishi. Holning turlari.(4 soat).

10-mavzu: Gapda ajratilgan so'zshakllar.

Ajratilgan sifatlovchi. Ajratilgan ega. Ajratilgan hol. Ajratilgan to'ldiruvchi. Sodda gapda teng bog'lanish. Uyushgan so'zshakl. Uyushiq kesimning o'ziga xos xususiyati.

11-mavzu: Undalma. Undalma gap kengaytiruvchisi sifatida.

Gapning kirish va kiritma kengaytiruvchilari. Uyushgan gap. Uyushish haqida. [Pm] uyushtiruvchisi vosita sifatida. (WP_m) uyushtiruvchi vosita sifatida. Parsellyativ va Ilovali qurilmalar.

12-mavzu: Ifoda maqsadiga ko'ra gapning turlari.

Darak gap. So'roq gap. Buyruq gap. Nutqiy gapning emotsionallikka ko'ra tasnifi. Gapning axborot vazifasi nuqtai nazaridan tuzilishi. Prosodik aktuallashtiruvchi vosita. Leksik va grammatik aktuallashtiruvchi vosita.

Kommunikativ bo'linmas gap.

13-mavzu: Qo'shma gaplar. Qo'shma gap haqida umumiy ma'lumot.

Qo'shma gap tasnifi asoslari. Qo'shma gapning qurilishiga ko'ra tasnifi. Qo'shma gapning tarkibidagi bog'lovchi vositalariga ko'ra tasnifi. Qo'shma gapning tarkibiy qismlari orasidagi ma'noviy munosabatga ko'ra turlari. Qo'shma gapning qismlari orasidagi funksional munosabatlarga ko'ra turlari. Qo'shma gap tarkibiy qismlarining irreallikka munosabatiga ko'ra tasnifi.

14-mavzu: Ko'chirma va o'zlashtirma gaplar.

Ko'chirma gap. Muallif gapi. Ko'chirma gap va muallif gapining o'rinlashish tartibi. O'zlashtirma gap. Ko'chirma gapni o'zlashtirma gapga aylantirish usullari. O'ziniki bo'lmagan ko'chirma gap.

15-mavzu: Matn lingvistikasining shakllanishi.

Matnning asosiy xususiyatlari. Matn va uning tuzilishi. Matn birliklari. Matn va murakkab sintaktik butunlik. Abzasning xusuiyatlari. Period va uning xususiyatlari. Matn qismlari orasidagi munosabatlar.

III. Amaliy (yoki seminar yoki laboratoriya) mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar.

III.1. Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1. O'zbek tilshunosligining tarixiy bosqichlari.
2. O'zbek xalqining shakllanish va nomlanish tarixidan.
3. Til, lison va nutq munosabati. Til sathlari va birliklari bo'yicha mashq.
4. Unli va undosh fonemalarparadigmasi bo'yicha mashq.
5. Fonetik hodisalar bo'yicha mashq.
6. Grafika. O'zbek tilining asosiy imlo qoidalari bo'yicha mashq.
7. Leksikologiya, uning turlari bo'yicha mashq.
8. Leksemaning ifoda va mazmun tomoni. Polisemantiklik va ko'p ma'nolilik.
9. Leksemalararo lisoniy ziddiyatlar va leksik paradigm bo'yicha mashq.
10. Hozirgi o'zbek tili leksikasi tasnifi bo'yicha mashq.
11. Ifodaviylik va uslubiy xoslanganlik jihatidan o'zbek tili leksikasi bo'yicha mashq.
12. Barqaror birikmalar - maqol va matal bo'yicha mashq.
13. O'zbek leksikografiyasi bo'yicha mashq.

3-4-semestr amaliy mashg'ulot mavzulari

1. So'zning morfem tuzilishi. Morfemaga doir mashqlar.
2. Affikslarning asosiy xususiyatlari. Derivatologiya.
3. Morfologiya. Grammatik ma'no, grammatik shakl, grammatik kategoriyalar. So'z turkumlari. So'zning morfologik belgilari.
4. Turkumlanish. Mustaqil, ko'makchi, to'liqsiz fe'llar. Fe'lning gramatik kategoriyalari.
5. Fe'l so'z turkumi. Mustaqil, ko'makchi, to'liqsiz fe'llar. Fe'lning vazifaviy shakllari. Ravishdosh. Sifatdosh. Harakat nomi.

6. Fe'llarda shaxs-son shakllari va ularning bir-biriga ko'chishi. Zamon shakllari va ularning o`zaro ko'chishi.
7. Fe'lning vazifaviy shakllari.
8. Otning grammatik kategoriyalari. Otning vazifaviy shakllari.
9. Sifat so'z turkumi. Daraja kategoriyasi. Sifatlarda modal shakl. Substantivisatsiya.
10. Son. Miqdor va tartib sonlarning turlari.
11. Olmoshlarning ma'no turlari. Prominalizatsiya. Ravishning ma'nosi va o'ziga xos xususiyatlari.
12. Ravishning ma'nosi va o'ziga xos xususiyatlari.
13. Sof, funksional ko'makchilar. Teng va ergashtiruvchi bog'lovchilar. Bog'lovchi vazifasini bajaruvchi so'zlar. Yuklama. Yuklamalarning turlari.
14. Modal so'zlar va ularning turlari. Kirish so'z vazifasida qo'llanuvchi modal so'zlar. Undov. Undovlarning turlari. Taqlidiy so'zlar. Taqlidiy so'zlarning uslubiy xususiyatlari.

5-6-semestr uchun amaliy mashg'ulot mavzulari

1. Predikativ va nopredikativ aloqalar. Teng va tobe aloqalar. So'z birikmasi va ularning nopredikativ aloqa asosida hosil bo'lishi.
2. Gap - maqsad, fikr va his-tuyg'ularni ifodalash vositasi. So'z kengaytiruvchi (SK)lari va uning gap qurilishidagi o'rni.
3. Kesimning asosiy xususiyatlari. Kesimning ifodalanishi.
4. Ega va uning ifodalanishi.
5. Gapning ikkinchi darajali bo`laklari. Hol. Aniqlovchi. To`ldiruvchi.
6. Gapning uyushiq va ajratilgan bo'laklari.
7. Undalma. Undalma gap kengaytiruvchisi sifatida.
8. Undalma. Undalma gap kengaytiruvchisi sifatida. Gapning kirish va kiritma kengaytiruvchilari. Uyushgan gap.
9. Ifoda maqsadiga ko'ra gapning turlari.
10. Bir sostavli gaplar va ularning turlari. Aktual bo'laklanishning sintaktik semantikaga munosabati. Gapning aktual bo'laklanishini birliklari.
11. Qo'shma gap haqida ma'lumot. Bog'langan qo'shma gaplar.
12. Ergash gapli qo'shma gaplarning xususiyatlari.
13. Havola bo'lakli qo'shma gaplar.
14. Bog'lovchisiz qo'shma gaplar va ularning xususiyatlari.
15. Ko'chirma gapli qo'shma gaplar va ularning xususiyatlari.

III.2. 2-seminar mashg'ulotlari uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1. O'zbek xalqining shakllanish va nomlanish tarixidan. O'zbek tili tarixini davrlashtirish.
2. Til, lison va nutq munosabati. Til sathlari va birliklari. Lisoniy paradigma, lisoniy ziddiyat va uning turlari.
3. Fonetika-fonologiya, uning o'rganish manbayi va predmeti, yo'nalishlari. Fonema va uning tasnifiy belgilari. Fonemalar paradigmasi va fonologik ziddiyatlar.
4. Hozirgi o'zbek tilida fonemalarning variantlashuvi, va fonetik jarayon.

Hozirgi o'zbek tilida urg'u va bo'g'in.
5. Grafika. O'zbek tilining asosiy imlo qoidalari.
6. Semema va nutqiy ma'no. Sememaning tarkibiy qismlari.
7. O'zbek tili leksikasi va uning tarixiy taraqqiyoti.
8. Qo'llanilishi chegaralanmagan va chegaralangan leksika.
9. O'zbek tilida barqaror birikmalar.
10. O'zbek lug'atchiligi masalalari.

3-4-semestr seminar mashg'ulot mavzulari

1. So'z va uning strukturasi. Morfema tarkibidagi o'zgarishlar.
2. So'z yasalishi. Diaxron va sinxron so'z yasalishi.
3. Morfologiya. Grammatika va uning vazifalari.
4. So'z turkumlariga ajratish tamoyillari.
5. Fe'l. Fe'l yasalishi. Mustaqil, ko'makchi, to'liqsiz fe'llar.
6. Tuslanish. Tuslanishsiz fe'llar, o'timli va o'timsiz fe'llar.
7. Nisbat kategoriyasi. Bo'lishli, bo'lishsizlik shakli. Fe'llarda mayl, zamon, shaxs-son kategoriyalari.
8. Otning doimiy va doimiy bo'lmagan kategoriyalari.
9. Ot turkumida leksima yasash va leksema tuzish.
10. Sifat. Asliy, nisbiy sifatlar. Sifat yasalishi. Sifatlarda daraja, sifatlarda modallik. Otlashish va otga ko'chish.
11. Son. Numerativ so'zlar. Sonlarning otlashuvi. Sonning ma'no jihatdan turlari.
12. Olmosh. Olmoshlarning o'ziga xos xususiyatlari.
13. Ravish so'z turkumi. Ravishlarning yasalishi, ma'no turlari. Daraja kategoriyalari.
14. Yordamchi so'z turkumlari. Yordamchi so'z turkumlarining o'ziga xos xususiyatlari.
15. Oraliq so'z turkumlari. Oraliq so'z turkumlarining o'ziga xos xususiyatlari.

5-6-semestr seminar mashg'ulot mavzulari

1. Sintaktik munosabatlar va ularning ifodalanishi. So'z birikmasi va qo'shma so'zlarning o'xshash hamda tafovutlari.
2. Gapning ifoda asosiga ko'ra bo'linishi: bir sostavli va ikki sostavli gaplar.
3. Gap kengaytiruvchilari (GK) va uning turlari. Mustaqil va nomustaqil kesimlar.
4. Ega va uning xususiyatlari. Ega ishtirokiga ko'ra gap turlari.
5. Gapning bosh va ikkinchi darajali bo'laklari.
6. Undalma va kirish birikmalar gap kengaytiruvchisi sifatida.
7. Uyushiq va ajratilgan bo'laklar.
8. Aktual bo'laklanishning sintaktik semantikaga munosabati.
9. Qo'shma gap turlari.
10. Qo'shma gap qismlarining birikish usullari: parataksis va gipotaksis hodisalari.
11. Ko'chirma gapli qo'shma gap.

12. Matn lingvistikasi. Matn xususiyatlari.

IV. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:

1. O'zbek tilining taraqqiyot bosqichlari.
2. Fonetika, fonologiya va morfonologiya.
3. O'zbek tili semasiologiyasi.
4. O'zbek leksikologiyasi muammolari.
5. O'zbek frazeologiyasi B.Yo'ldoshev talqinida.
6. O'zbek lug'atchiligi muammolari.

3-4-semestr mustaqil ta'lim mavzulari

1. Morfemika. So`zning morfem tuzilishi. Til birliklarining o'zaro munosabatlari (paradigmatik, iyerarxik, privativ, teng munosabatlar).
2. Affikslarda shakl va ma'no munosabati: affiksal omonimiya, affiksal sinonimiya, affiksal polisemiya. Soddalanish, morfologik qayta bo`linish.
3. O'zbek tilida so'z yasalishi. A.Hojiyev qarashlariga munosabat.
4. Grammatik qonuniyatlar. Tilning grammatik qurilishi. Grammatik mano ifodalovchi vositalarning qiyosiy tahlili. Grammatik kategoriyalar.
5. Tilning morfologiya sathiga doir krossvordlar tuzish. So'z turkumlari to'g'risida yangicha qarashlar. So'z turkumlari to'g'risida yangicha qarashlar.
6. Fe'lning grammatik kategoriyalari. Nisbat shakllari tizimi va ularning so'z yasalishiga munosabati.
7. Fe'llarda zamon kategoriyasi. Zamon shakllari orqali temporallikning ifodalanishi. Zamon shakllariga munosabat.
8. Otlarda son va egalik kategoriyalari. Ismlarda (fe'l bo'lmagan turkumlarda) kesimlik shakllarining voqelanishini matndan aniqlash.
9. Egalik qo'shimchalarda asosiy lisoniy va hamroh ma'nolarni aniqlash. Otlarda shakl yasalishi: sintetik, analitik, juft va takroriy shakllar.
10. Sifat so'z turkumi. Sifatning ma'nosi va grammatik belgilari. Sifatlarda daraja kategoriyasi bog'liq qarashlarga munosabat.
11. Sonning deyktik (ishoraviy) xususiyatlariga doir misollar to'plash.
12. Olmoshning boshqa so'z turkumi o'rnida kelishi va deyktik xususiyatlari.
13. Ravishlarda orttirma va intensiv daraja. Ravish yasalishiga munosabat.
14. Ko'makchi, bog'lovchi, yuklama.
15. Modal, undov, taqlid so'zlar. So'z-gaplar.

5-6-semestr uchun mustaqil ta'lim mavzulari

1. Sintaktik aloqa va uning turlari haqida. Erkin birikmalarda so`zlarning bog`lanishi. Mavzu bo`yicha 10-15 bet hajmda referat tayyorlanadi va himoya qilinadi.

2. Valentlik tushunchasi va uning ko`rinishlari haqida ma'lumot. Nazariy manbalardan konspekt qilinadi va himoya qilinadi.

3. Gap va so'z birikmasiga lisoniy hamda nutqiy jihatdan yondashuv. Nazariy manbalardan konspekt qilinadi va himoya qilinadi.

	4. Uyushiq bo`lak va uyushgan gaplar. Nazariy manbalardan konspekt qilinadi va himoya qilinadi. **5.** Bir tarkibli va ikki tarkibli sodda gaplarga munosabat. Mavzu bo`yicha 10-15 bet hajmda referat tayyorlanadi va himoya qilinadi. **6.** Gap kengaytiruvchilari. Mavzu bo`yicha bo`klet tayyorlanadi. 7. Murakkablashgan sodda gaplar. Mavzu bo`yicha bo`klet tayyorlanadi. **8.** M.Qurbonova va M.Abuzalovalarning sodda gapning qurilish qolipi haqida qarashlari. Manbalar o`rganiladi. Mavzu bo`yicha 10-15 bet hajmda referat tayyorlanadi va himoya qilinadi. **9.** Qo'shma gaplar tasnifi. Nazariy manbalardan konspekt qilinadi va himoya qilinadi. **10.** A.G'ulomov va M.Asqarovalarning qo'shma gaplarga doir qarashlari. Manbalar o`rganiladi. Mavzu bo`yicha 10-15 bet hajmda referat tayyorlanadi va himoya qilinadi. **11.** G'.Abdurahmonovning qo'shma gaplarga doir qarashlari. Manbalar o`rganiladi. Mavzu bo`yicha 10-15 bet hajmda referat tayyorlanadi va himoya qilinadi. 12. O`zbek tilida matn hodisasining o`rganilishi. Manbalar o`rganiladi. Mavzu bo`yicha 10-15 bet hajmda referat tayyorlanadi va himoya qilinadi. 13. R.Sayfullayevaning qo'shma gaplar xususidagi tadqiqi to'g'risida ma`lumot. 14. Qo'shma gap qismlarini bog'lovchi vositalar haqida. 15. Matn va uning turlariga munosabat masalasi.
3.	**V. Fan o'qitilishining natijalari (shakllanadigan kompetensiyalar)** Fanni o'zlashtirish natijasida talaba: Hozirgi o'zbek adabiy tili o'quv fanini o'zlashtirish jarayonida amalga oshiriladigan masalalar doirasida bakalavr: – o'zbek tilshunosligi sohasidagi asosiy muammolarni tushunishi; – o'z ixtisosligi doirasida muayyan tadqiqot sohasining obyektlari va jarayonlariga nisbatan shaxsiy ilmiy filologik munosabatlar; – hozirgi o'zbek tili muammolari va ularni hal qilish yo'llari haqida *tasavvurga ega bo'lishi;* – hozirgi o'zbek tili fanining tushunchaviy apparati; – hozirgi o'zbek tili fanining metod va usullari; – hozirgi o'zbek tili fanining ilmiy-tadqiq mavzularini *bilishi va ulardan foydalana olishi;* – badiiy-lisoniy tahlil etish; o'zbek tili va shevalari namunalarini yozib olish, to'plash va nashrga tayyorlash;
4.	**VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari:** • ma'ruzalar; • interfaol keys-stadilar; • tarqatma materiallar; • ko'rgazmali qurollar;

	• kompyuter; • internet yangiliklari; • muammoli ta'lim; • qiyosiy tahlil.
5.	**VII. Kreditni olish uchun talablar:** Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'liq o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish va joriy, oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat ishini topshirish lozim.
6.	**Asosiy adabiyotlar:** 1. Jamolxonov H. Hozirgi O'zbek adabiy tili. Oliy o'quv yurtlari uchun darslik. – Toshkent: O'zME, 2013. 2. Nurmonov A., Shahobiddinova Sh., Iskandarova SH., Nabieva D. O'zbek tilining nazariy grammatikasi. Morfologiya. –Toshkent: YAngi asr avlodi, 2001. 3. Tursunov U., Muxtorov J., Rahmatullayev Sh. Hozirgi o'zbek adabiy tili. -Toshkent. 1992. 4. Zamonaviy o'zbek tili (mualliflar jamoasi). –Toshkent: Mumtoz so`z, 2008. -467 5. O'zbek tili grammatikasi. -Toshkent, 1975. I tom. 6. Sayfullayeva R., Mengliyev B., Boqiyeva G. va b. Hozirgi o'zbek adabiy tili. O'quv qo'llanma. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2009. 7. Sayfullayeva R., Mengliyev B., Boqiyeva G. va b. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Darslik. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2010. 8. Rahimov S., Umurqulov B. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Darslik. – Toshkent: O'qituvchi, 2003. 9. Rahmatillayev Sh. Hozirgi adabiy o'zbek tili. -Toshkent. 2006. 464 b. 7. G'ulomov A., Tixonov A.N., Qo'ng'urov R. O'zbek tili morfem lug'ati. -Toshkent. 1977. 8. Hojiyev A. O'zbek tilining morfologiyasi, morfemikasi va so'z yasalishining nazariy masalalari. – Toshkent: Fan, 2010. 256 b. 9. Eltazarov J. So'z turkumlari haqida lingvistik nazariyalar. - Samarqand: SamDU nashri. 1996 y. 10. Abuzalova M. Substansial morfologiya, valentlik va gap qurilishi talqini. – Toshkent: Fan, 2009. 156 b. **Qo'shimcha adabiyotlar:** 5. Jamolxonov H. O'zbek tilining nazariy fonetikasi. O'quv qo'llanma. Toshkent: Fan, 2009. 6. Zamonaviy o'zbek tili. Morfologiya. Darslik.– Toshkent: Mumtoz so'z, 2008. 7. Zamonaviy o'zbek tili. Sintaksis. Darslik. – Toshkent: Mumtoz so'z, 2013.

8. Mirtojiyev M. O'zbek tili fonetikasi. – Toshkent: Fan, 2013.

9. Nazarov K., Egamberdiyev B. O'zbek tili ishora-imlo qoidalari. (Punktuatsiya). Oliy o'quv yurtlari filologiya fakulьtetlari talabalari uchui qo'llanma. – Toshkent: O'qituvchi, 1996.

10. Ne'matov H, Bozorov O. Til va nutq. – Toshkent: O'qituvchi, 1989.

11. Ne'matov H, Rasulov R. O'zbek tili sistem leksikologiyasi asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 1995.

12. Nurmonov A. O'zbek tilshunosligi tarixi. Oliy o'quv yurtlari o'zbek filologiyasi fakultetlari talabalari uchun o'quv qo'llanma. – Toshkent: O'zbekiston, 2002.

13. Nurmonov A., Mahmudov N., Ahmedov A., Solixo'jayeva S. O'zbek tilining mazmuniy sintaksisi. – Toshkent: Fan, 1992.

14. O'rinboyev B. Hozirgi o'zbek adabiy tilida sintaktik munosabatlar. (O'quv qo'llanma). – Samarqand: SamDU nashri, 2002.

15. Hojiyev A. O'zbek tili so'z yasalishi tizimi. Oliy o'quv yurtlarining filologiya fakul'tetlari o'qituvchi va talabalari uchun qo'llanma. – Toshkent: O'qituvchi, 2007.

16. Irisqulov M. Tilshunoslikka kirish. Darslik. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2009.

17. Shoabdurahmonov SH., Asqarova M., Hojiev A., Rasulov I., Doniyorov X. Hozirgi o'zbek adabiy tili. -Toshkent. 1980.
18. Rasulov R. O'zbek tilida yordamchi so'zlarning semantik-grammatik xususiyatlari. – Toshkent: Fan, 1983. -112 b.
19. Mengliyev B. Hozirgi o'zbek adabiy tili. -Qarshi. 2004.
20. Zikrillayev G'. O'zbek tili morfologiyasi. -Buxoro. 1994. -163 b.
21. Zikrillayev G'. Istiqlol va adabiy til. -Toshkent: Fan, 2004. -119 b.
22. Sulaymonov A., HojiyevA., Jo'rayeva J. Fe'l zamonlari. -Toshkent: Fan, 1962. -167 b.
23. Shukurov Sh. O'zbek tilida fe'l zamonlari taraqqiyoti. -Toshkent: Fan, 1976. -158
24. Eltazarov J. So'z turkumlari paradigmasida o'zaro aloqa va ko'chish hollari. -Samarqand. 2006.
25. Qilichev E. O'zbek tili morfologiyasi. -Buxoro. 1996.
26. Qo'ng'urov R. Hozirgi o'zbek tilida o'zgarmaydigan so'zlar. Ma'ruzalar matni. 1-qism 1978 yil; 2-qism 1980 yil.
27. Hojiyev A. Fe'l. -Toshkent. 1973.
28. Hojiyev A. O'zbek tilshunosligining dolzarb muammolari (to'qqizinchi maqola) // O'zbek tili va adabiyoti, 2007. -№6.
29. IrisqulovM.T. Tilshunoslikkakirish. -Toshkent: Yangiasravlodi, 2009. -263 b.
30. Bahriddinova B. Fe'l lug'aviy shakllari tizimi (tur kategoriyasi): NDA. -Samarqand. 2002.
31. Musulmanova N. Grammatik shaklda kategorial, yondosh va hamroh ma'no (zamon va mayl kategoriyasi misolida): NDA. -Toshkent. 2007.
32. Mengliev B. Morfologik vositalarning ma'noviy xususiyatlari va

	sintaktik imkoniyatlari: NDA. -Toshkent. 1996. 33.Shahobiddinova Sh. Grammatik ma'no talqini xususida: ND. -Samarqand. 1993. 34.Shukurov Sh. O'zbek tilida fe'l zamonlari taraqqiyoti. –Toshkent: Fan, 1976. 35.Shukurov Sh. O'zbek tilida fe'l mayllari taraqqiyoti. –Toshkent: Fan, 1980. 36.Shahobiddinova Sh. Umumiylik va xususiylik dialektikasi hamda uning o'zbek tili morfologiyasida aks etishi: DDA. -Toshkent. 2001. 37.Pardayev A. Til tizimida yordamchi so'zlar. – Samarqand, 2011. -160 b. 38.Pardayev A."O'zbek tili yordamchi so'z turkumlarining lisoniy tizimdagi o'rni va lingvopragmatik tahlili" (Toshkent: Fan, 2019, 261 b.) monografiyasi taqdimotini o'tkazish. 39.Asadov T.X. So'z turkumlari tizimida ravish. – Toshkent: Muharrir, 2010. 132 b. **Axborot manbalari (saytlar):** 1. http:// www.lingvist.tu 2. http:// www.til.sk.uz 3. http:// www.ziyouz.com 4. http://www.krugosvet.ru/ articles/82/1008254/print.htm; 5. www.jstor.org/stable/4167399// www.ling-phil.ox.ac.uk/bib_hist_ling. 6. http://www.ling.ed.ac.uk/linguist/ 7. www.jstor.org/stable/4167399 // 8. wikipedia.org/wiki//
7.	Fan dasturi Samarqand davlat universiteti O'quv-uslubiy kengashining 2021-yil -avgustdagi -son bayonnomasi bilan ma'qullangan.
8.	**Fan/modul uchun mas'ullar**: A.A.G'afforov – «O'zbek tilshunosligi» kafedrasi dotsenti, filologiya fanlari nomzodi.
9.	**Taqrizchilar:** S.A. Karimov – SamDU, O'zbek tilshunosligi kafedrasi professori, filologiya fanlari doktori (ichki). X. Xayrullayev – SamDCHTI professori, filologiya fanlari doktori (tashqi).